

การศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

The study of herbal medicine diversity and local wisdom by participatory process in Dongbang community, Tambol Dongbang, Amphoe Mueang, Changwat Prachin Buri

สุนทรี จินธรรม^{1,*}, ปณณรภัส ถกลภักดี²
และจิรภัทร อัฐธิศิลป์เวช¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพร ศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร และจัดระบบฐานข้อมูลด้านความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านดงบัง จากผลการวิจัยพบว่า พืชสมุนไพรที่สำรวจพบในชุมชนบ้านดงบังมีจำนวน 150 ชนิด แบ่งเป็นไม้ยืนต้น 51 ชนิด (ร้อยละ 34.00) ไม้ล้มลุก 42 ชนิด (ร้อยละ 28.00) ไม้พุ่ม 31 ชนิด (ร้อยละ 20.67) ไม้เลื้อย 23 ชนิด (ร้อยละ 15.33) และไม้น้ำ 3 ชนิด (ร้อยละ 2.00) ตามลำดับพืชสมุนไพรที่สำรวจมีวิธีการขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดมากที่สุด จำนวน 119 ชนิด (ร้อยละ 79.33) รองลงมา คือ การปักชำ จำนวน 51 ชนิด (ร้อยละ 34.00) การตอน จำนวน 26 ชนิด (ร้อยละ 17.33) การใช้เหง้าหรือหัว จำนวน 18 ชนิด (ร้อยละ 12.00) การแยกหน่อ จำนวน 17 ชนิด (ร้อยละ 11.33) และการใช้วิธีอื่น ๆ 14 ชนิด (ร้อยละ 9.33) ตามลำดับจากการศึกษาภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์ทางยาจากพืชสมุนไพรพบว่า พืชสมุนไพรที่สำรวจที่มีส่วนใบ/ยอดเป็นส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด 45 ชนิด (ร้อยละ 30.00) รองลงมา คือ ลำต้น/เปลือก จำนวน 44 ชนิด (ร้อยละ 29.33) ราก/หัว/เหง้า จำนวน 39 ชนิด (ร้อยละ 26.00) ผล/เมล็ด จำนวน 32 ชนิด (ร้อยละ 21.33) ดอก จำนวน 22 ชนิด (ร้อยละ 14.67) และทุกส่วนที่นำมาใช้เป็นยาได้ จำนวน 13 ชนิด (ร้อยละ 8.67) ตามลำดับ พืชสมุนไพรที่สำรวจมีวิธีการใช้โดยการต้มมากที่สุด จำนวน 90 ชนิด (ร้อยละ 60.00) รองลงมา คือ วิธีอื่น ๆ เช่น การสกัด คั่ว ตากแห้ง และบดผง จำนวน 30 ชนิด (ร้อยละ 20.00) คั้นสด จำนวน 17 ชนิด (ร้อยละ 11.33) และตำพอก จำนวน 14 ชนิด (ร้อยละ 8.67) ตามลำดับ และการศึกษาทางด้านสรรพคุณทางยาของพืชสมุนไพรพบว่า พืชสมุนไพรแต่ละชนิดมีสรรพคุณทางยาที่แตกต่างกัน เช่น แก้ไข้ รักษาโรคผิวหนัง เบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคระบบทางเดินหายใจ และโรคอื่น ๆ และพืชสมุนไพรที่สำรวจที่มีใบเป็นส่วนที่นำมาประกอบอาหาร มีจำนวน 39 ชนิด (ร้อยละ 26.00) รองลงมาคือ ผลและยอด จำนวนอย่างละ 31 ชนิด (ร้อยละ 20.67) ดอก จำนวน 13 ชนิด (ร้อยละ 8.67) และส่วนอื่น ๆ จำนวน 9 ชนิด (ร้อยละ 6.00) เมล็ด จำนวน 6 ชนิด (ร้อยละ 4.00) ลำต้น จำนวน 5 ชนิด (ร้อยละ 3.33) และฝัก จำนวน 3 ชนิด (ร้อยละ 2.00) ตามลำดับ

พืชสมุนไพรในชุมชนบ้านดงบังที่สำรวจพบทั้งหมดได้จัดทำฐานข้อมูลซึ่งนำเสนอเป็นรายชนิด ประกอบด้วยชื่อพรรณไม้ ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อสามัญ ชื่ออื่น ๆ ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การขยายพันธุ์ สภาพแวดล้อม และประโยชน์ เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจได้นำไปเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาวิจัยและใช้ประโยชน์ด้านอื่นต่อไป

คำสำคัญ: ความหลากหลายทางชีวภาพ, พืชสมุนไพร, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, กระบวนการมีส่วนร่วม, ฐานข้อมูล

Abstract

The objectives of this research are to study herbal medicine diversity and local wisdom in utilizing the herbal medicine diversity and to arrange the database system of the herbal medicine diversity in Dongbang community. The results of the research showed that there were 150 species of herbal medicine found in Dongbang community. The varieties of species could be worked out in percentage as

¹สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

²สาขาวิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

*Corresponding author, E-mail: ajsoonaj@gmail.com

follows: 34.00 percent were 51 species of trees; 28.00 percent were 42 species of herbs; 20.67 percent were 31 species of shrubs; 15.33 percent were 23 species of climbers; and 2.00 percent were 3 species of water plants, respectively. The plant propagation of 150 species could be worked out in percentage as follows: 79.33 percent were 119 species by seeding; 34.00 percent were 51 species by cuttings; 17.33 percent were 26 species by layering; 12.00 percent were 18 species by rhizome/ corm; 11.33 percent were 17 species by budding; and 9.33 percent were 14 species by other method, respectively. To study of the local wisdom in utilizing the herbal medicine diversity of 150 species found that the part of plants that used to medicine could be worked out in percentage as follows: 30.00 percent were 45 species used leaf/top of vegetable; 29.33 percent were 44 species used to stem/barks; 26.00 percent were 39 species used to roots/corms/ rhizomes; 21.33 percent were 32 species used to fruits/seeds; 14.67 percent were 22 species used to flowers; and 8.67 percent were 13 species used to others part of medicine, respectively. The part of plants that used to medicine could be worked out in percentage as follows: 60.00 percent were 90 species used boiling; 20.00 percent were 30 species used other method (ex. extraction parching drying and grating); 11.33 percent were 17 species used squeezing; and 8.67 percent were 14 species used to pounding, respectively. And to study of the herbal pharmaceutic properties found that 150 species have different herbal pharmaceutic properties such as fever treatment, skin disease, diabetes, hypertension, respiratory disease and other illness. And The part of plants that used to cook could be worked out in percentage as follows: 26.00 percent were 39 species used leaf; 20.67 percent were 31 species used fruits and top of vegetable; 8.67 percent were 13 species used flowers; 6.00 percent were 9 species used others part of plants; 4.00 percent were 6 species used seeds; 3.33 percent were 5 species used stem and 2.00 percent were 3 species used pods, respectively.

All of the herbal medicine found in Dongbang community have been stored in the database consisting of plant name, family name, science name, common name, other name, Botanical characteristics, plant propagation, environment and benefit for further studies and research and can be searched by species.

Keywords: biodiversity, herbal medicine, local wisdom, participatory process, database

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้นซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง แต่ในปัจจุบันความหลากหลายทางชีวภาพลดลงไปมาก ทำให้เกิดปัญหาการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญมากที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย เกิดจากพื้นที่ป่าถูกทำลายจากการบุกรุกทำลายป่า การให้สัมปทานป่าไม้ที่ขาดการควบคุมอย่างเพียงพอ การตัดถนนเข้าพื้นที่ป่า การทำเกษตรเชิงอุตสาหกรรม การขยายพื้นที่ทำการเกษตรและแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ถิ่นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตชนิดต่าง ๆ ถูกทำลาย เกิดมลพิษทางน้ำ และการสูญเสียพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต [1] ซึ่งการลดลงอย่างมากของพื้นที่ป่าไม่มีผลทำให้พืชและสัตว์มีจำนวนและชนิดลดลงถึงขั้นสูญพันธุ์ ส่งผลกระทบต่อภาวะโลกร้อน เกิดการชะล้างพังทลายของที่ดิน เกิดความแห้งแล้งในฤดูแล้ง เกิดน้ำท่วมในฤดูฝน และคุณภาพน้ำเสื่อมลง [2] ความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งความหลากหลายของระบบนิเวศ ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ และความหลากหลายทางพันธุกรรม นับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญ มีคุณค่ามากเกินกว่าจะประเมินได้ [3] การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชในประเทศไทยพบว่า มีการศึกษาพันธุ์พืช ทั้งพืชสมุนไพรและพืชชนิดอื่น ๆ แล้ว ประมาณ 20,000 ชนิด และสิ่งมีชีวิตถึง 100,000 ชนิดที่ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างจริงจังซึ่งอาจมีจำนวนมากที่มีคุณค่าและสามารถนำมาพัฒนาเป็นอาหารยา หรือผลิตภัณฑ์ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ [1] ความหลากหลายของพืชสมุนไพรในประเทศไทยมีการกระจายตัวอยู่ทั่วทุกภาคทั้งในป่าธรรมชาติที่อนุรักษ์ไว้และการปลูกขยายพันธุ์เพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคซึ่งมีทั้งสมุนไพรพื้นบ้าน สมุนไพรในครัวเรือน และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร [4]

ชุมชนบ้านดงบังมีพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจศึกษาอยู่ชุมชนหนึ่ง ชุมชนนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลงิ้วเหล็ก อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อ 80 ปีที่ผ่านมา บ้านดงบังเป็นผืนป่าใหญ่ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ต่อมาได้

เปลี่ยนอาชีพมาเป็นชาวสวนไม้ดอกไม้ประดับ นอกจากการประกอบอาชีพเกษตรกรแล้วชุมชนยังได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสมุนไพรซึ่งมีหมอยาแผนโบราณทำหน้าที่ในการรักษาโรคและมีการสืบทอดต่อ ๆ กันมา เป็นชุมชนที่มีองค์ความรู้เรื่องสมุนไพร ยาพื้นบ้าน ประกอบกับได้รับการสนับสนุนเรื่องสมุนไพรจากโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ซึ่งเป็นโรงพยาบาลนำร่องเรื่องการแพทย์แผนไทยและได้มีการนำสมุนไพรมาใช้เป็นยารักษาโรคต่าง ๆ ในโรงพยาบาล [5] ปี พ.ศ. 2543 ชุมชนบ้านดงบังจึงได้ก่อตั้ง “กลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง” เพื่อพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนโดยใช้เกษตรอินทรีย์ เมื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มแล้วหน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้เข้าไปช่วยเหลือให้ชาวบ้านดงบังได้มีความรู้ในเรื่องการจัดการต่าง ๆ ของกลุ่มให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้นซึ่งโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรได้ให้เกษตรกรเข้าไปแนะนำขั้นตอนการผลิตพืชสมุนไพรโดยเน้นเกษตรอินทรีย์ มีกระบวนการจัดการการปลูก ผลผลิต การกระจายรายได้ และการจัดทำระบบบัญชีมุ่งเน้นผลผลิตที่มีคุณภาพ เป็นแหล่งวัตถุดิบสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ระดับมาตรฐานสากล โดยมีการปลูกพืชสมุนไพรหลัก 13 ชนิด สำหรับส่งโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ได้แก่ ฟักทลายโจร ขมิ้นชัน ทองพันชั่ง หญ้าหนวดแมว เพชรสังฆาต ญ่าปักกิ่ง รางจืด เสลดพังพอนตัวผู้ มะระขี้นก ข้าวหลามตัด อัญชัน ชุมเห็ดเทศ และว่านกาบหอย นอกจากนี้ ยังได้ปลูกพืชสมุนไพร ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักสวนครัว ไม้ผล และไม้ยืนต้นอีกเป็นจำนวนมาก จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นด้านความหลากหลายของพรรณพืชพบว่า มีความหลากหลายของพรรณพืชมากกว่า 100 ชนิด อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและภูมิปัญญา ซึ่งมีทั้งนักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป เข้ามาศึกษาเรียนรู้ดูงาน ด้านสมุนไพรและภูมิปัญญาอยู่เป็นประจำทุกเดือน รวมแล้วไม่น้อยกว่าปีละ 5,000 คน [6]

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนถึงปัญหาของชุมชนบ้านดงบังพบว่า ชุมชนยังขาดระบบการจัดการความรู้ ขาดองค์ความรู้ในการแปรรูปสมุนไพร เพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ไม่มีการรวบรวมภูมิปัญญาสมุนไพรจัดเก็บเป็นชุดความรู้อย่างเป็นระบบ ขาดการถ่ายทอดประชาสัมพันธ์ และต้องการพัฒนาหมู่บ้านดงบังให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพรที่ครบวงจร อีกทั้งรวบรวมภูมิปัญญาสมุนไพรและอนุรักษ์สืบสานผ่านสื่อที่หลากหลายเพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงได้จัดทำโครงการวิจัยความหลากหลายของพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนที่บ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี โดยสำรวจความหลากหลายของพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาด้านสมุนไพร นำข้อมูลมาจัดทำฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ พัฒนาชุมชนให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านสมุนไพรและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพมาตรฐาน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในการอนุรักษ์ความหลากหลายของพืชสมุนไพร สร้างอาชีพรายได้เพิ่มให้แก่สมาชิกชุมชนโดยสืบสานภูมิปัญญาสมุนไพรของบรรพบุรุษ พัฒนาวัตถุดิบ และแปรรูปสมุนไพรที่ปลอดภัยและส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยส่วนรวม [6] โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพร ศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร และจัดทำฐานข้อมูลด้านความหลากหลายของพืชสมุนไพรในบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ในชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี
3. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลด้านความหลากหลายของพืชสมุนไพรในบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงพัฒนาซึ่งมีรูปแบบการวิจัยที่ใช้กระบวนการเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อยู่ในหมู่บ้านดงบัง จำนวน 325 ครัวเรือน จำนวน 1,040 คน กลุ่มตัวอย่าง คือ นายก อบต. และสมาชิก จำนวน 4 คน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน ประธานกลุ่มสมุนไพรและสมาชิก จำนวน 8 คน หมอพื้นบ้าน จำนวน 4 คน ครู อสม. และแพทย์แผนไทย รวม 4 คน ผู้นำกลุ่มประชาสังคม จำนวน 3 คน รวมทั้งหมด 25 คน เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในประเด็นบริบทชุมชนและความหลากหลายของพืชสมุนไพร
2. แบบสำรวจความหลากหลายและภูมิปัญญาของพืชสมุนไพร
3. แบบบันทึกการสนทนากลุ่มในประเด็นภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร

วิธีดำเนินการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชนบ้านดงบัง โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสังเกต การสัมภาษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ระยะที่ 2 สำนวจความหลากหลายของพืชสมุนไพรทั้งหมู่บ้านดงบัง โดยใช้แบบสำรวจ ถ่ายภาพ และสัมภาษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสรรพคุณและประโยชน์ของพืชสมุนไพร

ระยะที่ 3 จัดทำฐานข้อมูลความหลากหลายพืชสมุนไพรโดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับภาพถ่าย และองค์ความรู้ของพืชสมุนไพรแต่ละชนิด ได้แก่ ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อสามัญ ชื่อพื้นเมือง ลักษณะทางพฤกษศาสตร์การขยายพันธุ์นิเวศวิทยา/สภาพแวดล้อมการใช้ประโยชน์ทางอาหารและยา

ระยะที่ 4 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ จัดทำรูปเล่มรายงานการวิจัย

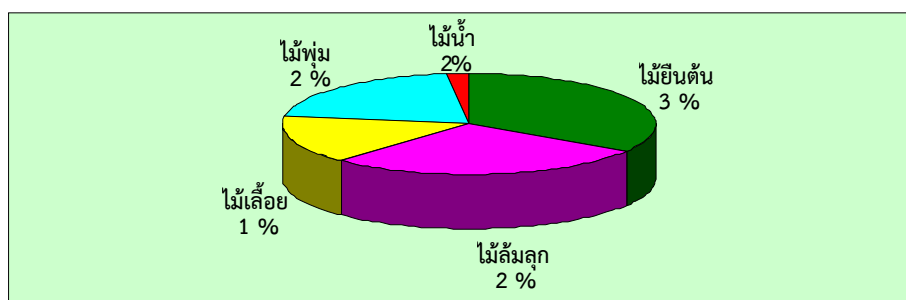
การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีวิเคราะห์เชิงอุปนัยและข้อมูลเชิงปริมาณใช้การวิเคราะห์ทางสถิติหาค่าความถี่และค่าร้อยละ

ระยะเวลาทำการวิจัย เริ่มตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนสิงหาคม 2557

ผลการวิจัย

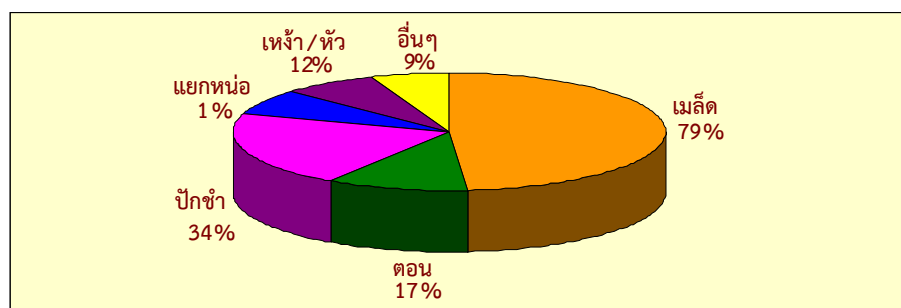
1. ผลการศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพร ในชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า ชุมชนบ้านดงบังมีพืชสมุนไพรทั้งหมด จำนวน 150 ชนิด และสามารถจำแนกพืชสมุนไพรตามลักษณะพืช วิธีการขยายพันธุ์ และส่วนของพืชที่นำมาประกอบอาหารได้ผลดังนี้

1.1 พืชสมุนไพรที่สำรวจมีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นมากที่สุด มีจำนวน 51 ชนิด (ร้อยละ 34.00) รองลงมา คือ ไม้ล้มลุก จำนวน 42 ชนิด (ร้อยละ 28.00) ไม้พุ่ม จำนวน 31 ชนิด (ร้อยละ 20.67) ไม้เลื้อย จำนวน 23 ชนิด (ร้อยละ 15.33) และไม้น้ำ จำนวน 3 ชนิด (ร้อยละ 2.00) ตามลำดับ

รูปภาพที่ 1 การจำแนกพืชสมุนไพรตามลักษณะพืช

1.2 พืชสมุนไพรที่สำรวจมีวิธีการขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดมากที่สุด จำนวน 119 ชนิด (ร้อยละ 79.33) รองลงมาคือการปักชำ จำนวน 51 ชนิด (ร้อยละ 34.00) การตอน จำนวน 26 ชนิด (ร้อยละ 17.33) การใช้เหง้าหรือหัว จำนวน 18 ชนิด (ร้อยละ 12.00) การแยกหน่อ จำนวน 17 ชนิด (ร้อยละ 11.33) และการใช้วิธีอื่น ๆ จำนวน 14 ชนิด (ร้อยละ 9.33) ตามลำดับ

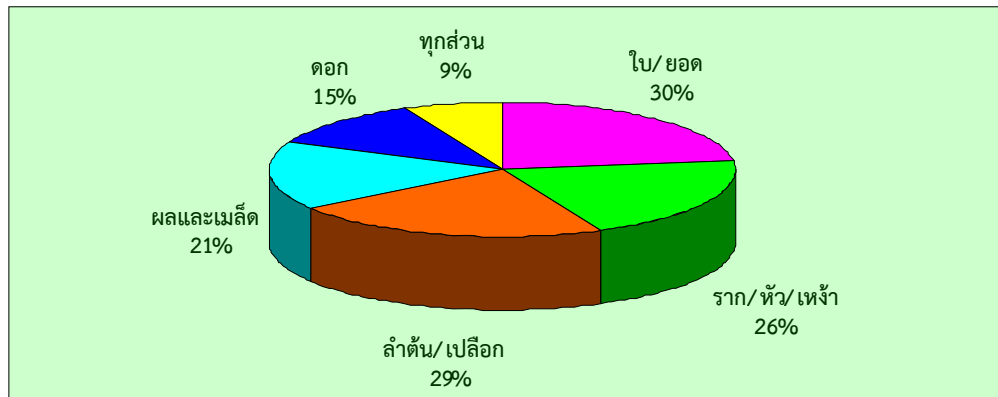
รูปภาพที่ 2 การจำแนกพืชสมุนไพรตามวิธีการขยายพันธุ์

1.3 พืชสมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้น จำนวนทั้งหมด 51 ชนิด มีวิธีการขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดมากที่สุด จำนวน 51 ชนิด (ร้อยละ 100) รองลงมา คือ การตอน จำนวน 14 ชนิด (ร้อยละ 27.45) การปักชำ จำนวน 9 ชนิด (ร้อยละ 17.64) การใช้วิธีอื่น ๆ จำนวน 7 ชนิด (ร้อยละ 13.72) และไม่พบการขยายพันธุ์โดยการแยกหน่อ และการใช้เหง้าหรือหัว พืชสมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้พุ่ม จำนวนทั้งหมด 31 ชนิด มีวิธีการขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดมากที่สุด จำนวน 28 ชนิด (ร้อยละ 90.32) รองลงมาคือ การปักชำ จำนวน 17 ชนิด (ร้อยละ 54.83) การตอน จำนวน 7 ชนิด (ร้อยละ 22.58) การขยายพันธุ์โดยใช้เหง้าหรือหัว จำนวน 2 ชนิด (ร้อยละ 6.45) และการแยกหน่อ จำนวน 1 ชนิด (ร้อยละ 3.22) ตามลำดับ สมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้ล้มลุก จำนวนทั้งหมด จำนวน 42 ชนิดมีวิธีการขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดมากที่สุด จำนวน 20 ชนิด (ร้อยละ 47.61) รองลงมา คือ การแยกหน่อ จำนวน 15 ชนิด (ร้อยละ 35.71) การปักชำ จำนวน 14 ชนิด (ร้อยละ 33.33) การใช้เหง้าหรือหัว จำนวน 13 ชนิด (ร้อยละ 30.95) การใช้วิธีอื่น ๆ จำนวน 3 ชนิด (ร้อยละ 7.14) และการตอน จำนวน 1 ชนิด (ร้อยละ 2.38) สมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้เลื้อย จำนวนทั้งหมด 23 ชนิดมีวิธีการขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดมากที่สุด จำนวน 18 ชนิด (ร้อยละ 78.26) รองลงมา คือ การปักชำ จำนวน 11 ชนิด (ร้อยละ 47.82) การตอน จำนวน 4 ชนิด (ร้อยละ 17.39) วิธีอื่น ๆ จำนวน 3 ชนิด (ร้อยละ 13.04) และการใช้เหง้าหรือหัว จำนวน 1 ชนิด (ร้อยละ 4.34) ตามลำดับและไม่พบการขยายพันธุ์โดยการแยกหน่อ พืชสมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้น้ำ จำนวนทั้งหมด 3 ชนิดมีวิธีการขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดและการใช้เหง้าหรือหัวมากที่สุด จำนวน 2 ชนิด (ร้อยละ 66.67) รองลงมาคือ การแยกหน่อ และวิธีการอื่น ๆ จำนวน 1 ชนิด (ร้อยละ 33.33) และไม่พบการขยายพันธุ์โดยการตอนและการปักชำ

1.4 พืชสมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้น จำนวนทั้งหมด 51 ชนิด มีส่วนของผลที่นำมาประกอบอาหารมากที่สุด จำนวน 18 ชนิด (ร้อยละ 35.29) รองลงมาคือ ยอด จำนวน 15 ชนิด (ร้อยละ 29.41) ใบ จำนวน 13 ชนิด (ร้อยละ 25.49) ดอก จำนวน 5 ชนิด (ร้อยละ 9.00) ส่วนอื่น ๆ อย่างละ 4 ชนิด (ร้อยละ 7.84) และเมล็ด จำนวน 3 ชนิด (ร้อยละ 5.88) ตามลำดับ และไม่พบส่วนของลำต้น ผักที่นำมาประกอบอาหาร พรรณไม้ที่มีลักษณะเป็นไม้พุ่ม จำนวนทั้งหมด 31 ชนิด มีส่วนของผลและใบนำมาประกอบอาหารมากที่สุด จำนวนอย่างละ 5 ชนิด (ร้อยละ 16.13) รองลงมา คือ ยอด จำนวน 4 ชนิด (ร้อยละ 12.90) ส่วนอื่น ๆ จำนวน 2 ชนิด (ร้อยละ 6.45) และผัก จำนวน 1 ชนิด (ร้อยละ 3.23) ตามลำดับ และไม่พบส่วนของดอก เมล็ด และลำต้น ที่นำมาประกอบอาหาร พืชสมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้ล้มลุก จำนวนทั้งหมด จำนวน 42 ชนิดมีส่วนของใบที่นำมาประกอบอาหารมากที่สุด จำนวน 14 ชนิด (ร้อยละ 33.33) รองลงมาคือ ยอด จำนวน 7 ชนิด (ร้อยละ 16.67) ผล ดอก และอื่น ๆ อย่างละ 3 ชนิด (ร้อยละ 7.14) ผัก จำนวน 2 ชนิด (ร้อยละ 4.76) และเมล็ดจำนวน 1 ชนิด (ร้อยละ 2.38) ตามลำดับ และไม่พบส่วนของลำต้นที่นำมาประกอบอาหาร สมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้เลื้อย จำนวนทั้งหมด 23 ชนิด มีส่วนของผลและใบที่นำมาประกอบอาหารมากที่สุด อย่างละ 5 ชนิด (ร้อยละ 21.74) รองลงมา คือยอด จำนวน 4 ชนิด (ร้อยละ 17.39) ดอก จำนวน 3 ชนิด (ร้อยละ 13.04) และลำต้น จำนวน 2 ชนิด (ร้อยละ 8.70) ตามลำดับ และไม่พบส่วนของเมล็ดผักและส่วน อื่น ๆ ที่นำมาประกอบอาหาร สมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้น้ำ จำนวนทั้งหมด 3 ชนิดมีส่วนของใบและดอกที่นำมาประกอบอาหารมากที่สุด จำนวน 2 ชนิด (ร้อยละ 66.67) รองลงมา คือ ยอด จำนวน 1 ชนิด (ร้อยละ 33.33) และไม่พบส่วนของผลเมล็ด ลำต้น ผัก และส่วนอื่น ๆ ที่นำมาประกอบอาหาร

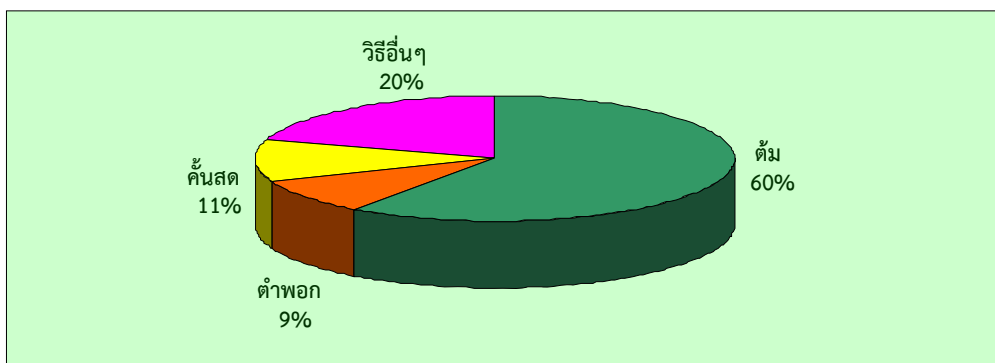
2. ผลการศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ในชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงชีเหล็ก อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรีพบว่า ราษฎรหรือผู้นำชุมชนบ้านดงบังมีความรู้เรื่องพืชสมุนไพรและรู้จักการนำพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาใช้ประโยชน์ทางยาและทางอาหาร สามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 พืชสมุนไพรที่สำรวจที่มีส่วนใบ/ยอด เป็นส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ทางยามากที่สุด มีจำนวน 45 ชนิด (ร้อยละ 30.00) รองลงมาคือ ลำต้น/เปลือก จำนวน 44 ชนิด (ร้อยละ 29.33) ราก/หัว/เหง้า มีจำนวน 39 ชนิด (ร้อยละ 26.00) ผล/เมล็ด จำนวน 32 ชนิด (ร้อยละ 21.33) ดอก จำนวน 22 ชนิด (ร้อยละ 14.67) และทุกส่วนที่นำมาใช้เป็นยาได้ จำนวน 13 ชนิด (ร้อยละ 8.67) ตามลำดับ

รูปภาพที่ 3 ส่วนของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ประโยชน์ทางยา

2.2 พืชสมุนไพรที่สำรวจมีวิธีการใช้โดยการต้มมากที่สุดจำนวน 90 ชนิด (ร้อยละ 60.00) รองลงมาคือ วิธีอื่น ๆ เช่น การสกัด คั่ว ตากแห้ง และบดผง จำนวน 30 ชนิด (ร้อยละ 20.00) คั้นสด จำนวน 17 ชนิด (ร้อยละ 11.33) และตำพอก จำนวน 14 ชนิด (ร้อยละ 8.67) ตามลำดับ

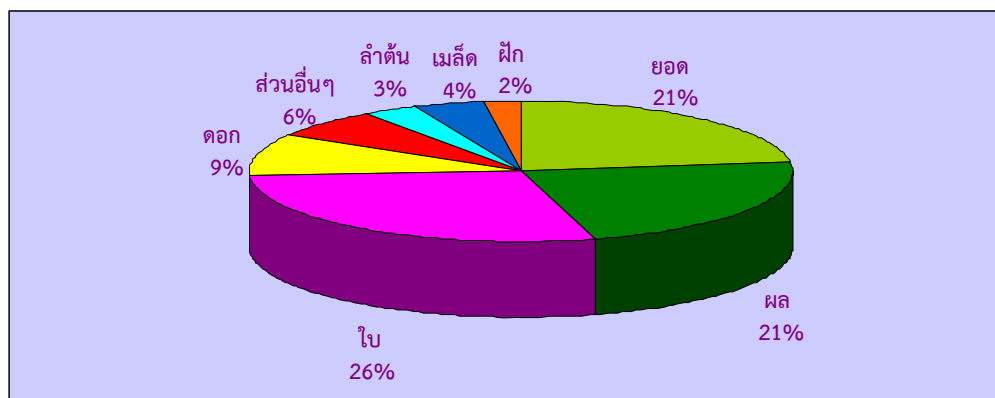

รูปภาพที่ 4 วิธีการใช้ประโยชน์ทางยาจากพืชสมุนไพร

2.3 พืชสมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นมีจำนวนทั้งหมด 51 ชนิด มีสรรพคุณแตกต่างกัน ได้แก่ สมานแผล แก้พิษงู บิด ฝี ขับลม ห้ามเลือด บำรุงไขข้อ เส้นเอ็น ข่าพวยอิ แก้ริดสีดวงทวาร แก้ปวดฟัน แก้บิด แก้ท้องร่วง แก้ไข้ แก้หนาว แก้หืด แก้พิษไข้ พิษร้อน ขับเสมหะ บำรุงโลหิต ดับพิษ ถอนพิษไข้ ขับเหงื่อ บำรุงธาตุ แก้ฟกช้ำ ขับพยาธิ แก้ไอ แก้ร้อนใน แก้ปากเปื่อย ยาระบาย แก้ธาตุพิการ แก้ผื่นคัน แก้ปวดข้อ แก้เจ็บคอ แก้บวม แก้โรคเรื้อน แก้น้ำเหลืองเสีย แก้หืด บำรุงปอด รักษาวัณโรค แก้เคล็ดขัดยอก ขับปัสสาวะ และแก้ปากเปื่อย พืชสมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้ล้มลุกมีจำนวนทั้งหมด 42 ชนิด มีสรรพคุณแตกต่างกัน ได้แก่ แก้ไอ ขับเสมหะ บำรุงธาตุ ทำให้กระชุ่มกระชวย แก้ท้องอืด รำมะนาด แก้แผลในกระเพาะอาหาร แก้ไข้ ขับลม แก้โรคผิวหนัง แก้กลากเกลื้อน ลมป่วง ตะคริว แก้ท้องอืด ขับน้ำ ขับเสมหะ แก้เบื่ออาหาร แก้ปัสสาวะขัด แก้พิษจากเลืบคางคก แก้ฟกช้ำ แก้ผิวหนังอักเสบ แก้เบื่อเมา แก้หนอง ยาถ่าย แก้ริดสีดวงทวาร ขับเหงื่อ แก้ไอ แก้ไข้หัวลม แก้เหน็บชา ลมพิษ แก้เจ็บคอ แผลไฟไหม้ แก้ฟกช้ำ แก้ปวดบวม แก้ไล่ไส้พิการ ยาระบาย แก้น้ำร้อนลวก แผลไฟไหม้ ห้ามเลือด ยาฆ่าแมลง แก้ฝีในหู ไข้หวัด โรคหืด และพอกแผลเรื้อรัง สมุนไพรที่มีลักษณะเป็นพุ่มมีจำนวนทั้งหมด 31 ชนิด มีสรรพคุณแตกต่างกัน ได้แก่ ขับลม แก้ท้องอืดเฟ้อ ขับพยาธิ ยาระบาย แก้ท้องร่วง ถ่ายพยาธิ ช่วยย่อยอาหาร แก้ท้องเสีย ขับปัสสาวะ แก้ส้นเท้าแตก ลมชัก แก้ฟกช้ำ แก้ไอ ขับเสมหะ แก้ท้องผูก สมานแผล แก้ปวดท้อง แก้ไข้ แก้ปวดเมื่อย และแก้ช้ำใน สมุนไพรที่มีลักษณะเป็นไม้เลื้อยมีจำนวนทั้งหมด 23 ชนิด มีสรรพคุณแตกต่างกัน ได้แก่ บำรุงหัวใจ ถ่ายพยาธิ ถอนพิษ แก้ตาแดง ขับเสมหะ บำรุงธาตุ แก้ปวดท้อง ปวดฟัน หอบ แก้ไข้หัวลม แก้ไข้ช้ำ ไข้กลับ แก้ริดสีดวงทวาร ยาระบาย ทาแผลพุพอง แก้ไข้ แก้พิษ ตานขโมย ถอนพิษเมา แก้พิษงู ตะขาบ แมงป่อง ขับลม ขับปัสสาวะ ขับโลหิต ระดู และบำรุงธาตุ และสมุนไพรที่มี

ลักษณะเป็นไม้น้ำมีจำนวนทั้งหมด 3 ชนิด มีสรรพคุณแตกต่างกัน ได้แก่ บำรุงกระดูกและสายตา บำรุงร่างกาย บำรุงครรภ์ แก่ริดสีดวงจมูก และบรรเทาความร้อนในร่างกาย

2.4 พืชสมุนไพรที่สำรวจที่ใช้ใบเป็นส่วนที่นำมาประกอบอาหารมากที่สุดมีจำนวน 39 ชนิด (ร้อยละ 26.00) รองลงมาคือ ผลและยอด จำนวนอย่างละ 31 ชนิด (ร้อยละ 20.67) ดอก จำนวน 13 ชนิด (ร้อยละ 8.67) และส่วนอื่น ๆ อย่างละ 9 ชนิด (ร้อยละ 6.00) เมล็ด จำนวน 6 ชนิด (ร้อยละ 4.00) ลำต้น จำนวน 5 ชนิด (ร้อยละ 3.33) และฝัก จำนวน 3 ชนิด (ร้อยละ 2.00) ตามลำดับ

รูปภาพที่ 5 การจำแนกพืชสมุนไพรตามส่วนของพืชที่นำมาประกอบอาหาร

3. ผลการศึกษาการจัดทำฐานข้อมูล ด้านความหลากหลายของพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงชีเหล็ก อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรี ผู้วิจัยได้จัดระบบฐานข้อมูลพืชสมุนไพร จำนวน 150 ชนิด โดยสำรวจและถ่ายภาพพืชสมุนไพร สัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศึกษาข้อมูลพืชสมุนไพรจากเอกสาร ตำรา และนักวิชาการซึ่งฐานข้อมูลพืชสมุนไพรประกอบด้วย ชื่อพืชพรรณไม้ ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อสามัญ ชื่ออื่น ๆ ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การขยายพันธุ์สภาพแวดล้อม และการนำไปใช้ประโยชน์ด้านอาหารและสมุนไพร

อภิปรายผล

1. ผลจากการศึกษาความหลากหลายของพืชสมุนไพร ในชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงชีเหล็ก อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรีพบว่า ชุมชนบ้านดงบังมีการอนุรักษ์พืชสมุนไพรมากถึง 150 ชนิด ซึ่งพบบริเวณรอบหมู่บ้านมีทั้งป่าธรรมชาติและป่าปลูก โดยปลูกเป็นสวนสมุนไพรและพืชอาหาร ทั้งนี้ เป็นเพราะชุมชนบ้านดงบังมีวิถีชีวิตกลับคืนสู่ธรรมชาติได้ นอกจากนี้ยังมีโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ที่เข้าไปช่วยเหลือและสนับสนุนด้านการผลิตยาสมุนไพรให้ได้มาตรฐาน และสอดคล้องกับงานวิจัยของนภาพุฒินิลโคตร [7] ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องความหลากหลายชนิดและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในพื้นที่ชุ่มน้ำกุดทิง อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคายพบว่า มีพรรณไม้ทั้งหมด 36 วงศ์ 66 ชนิด โดยจำแนกเป็นไม้ต้น 21 วงศ์ 29 ชนิด ไม้พุ่ม 27 วงศ์ 42 ชนิด และไม้พื้นล่าง 32 วงศ์ 56 ชนิด และมีเพียง 15 ชนิด ที่นำมาใช้เป็นประจำ

2. ผลจากการศึกษาภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ในชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงชีเหล็ก อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรีพบว่า ชุมชนบ้านดงบังมีผู้นำที่มีภูมิปัญญาพืชสมุนไพรที่เข้มแข็ง ชุมชนมีความรู้เรื่องพืชสมุนไพรและรู้จักการนำพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ทางยาโดยใช้วิธีการต้มมากที่สุด และสมุนไพรแต่ละชนิดมีสรรพคุณทางยาที่แตกต่างกัน ทั้งสมานแผล แก้พิษงู บิด ขับลม ห้ามเลือด ฯลฯ สอดคล้องกับงานวิจัยของวิเชียร สมงาม [8] ได้ศึกษาเรื่องภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพรที่อนุรักษ์ไว้ในสมาคมแพทย์แผนไทย ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานีพบว่า มีภูมิปัญญาในการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วยในระบบทางเดินอาหาร การรักษาภูมิโรคในระบบทางเดินหายใจ ระบบทางเดินปัสสาวะ และการรักษาภูมิโรคผิวหนัง ทั้งนี้ เพราะที่ชุมชนดงบังมีหมอพื้นบ้านที่สืบสานภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านดงบังมีจิตสำนึกรักต้นไม้ และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับป่าอย่างเอื้อประโยชน์ต่อกัน มีภูมิปัญญาทั้งด้านสมุนไพร และพืชอาหารที่สืบสานต่อกันมา สอนให้มีการใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อการดำรงชีวิตและพึ่งตนเอง ชุมชน

บ้านดงบังควรสนับสนุนการสร้างเครือข่ายคนรักป่าร่วมกันกับชุมชนข้างเคียงหรือชุมชนอื่น ๆ ที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกันเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรม ในแต่ละชุมชนควรจัดทำธนาคารต้นไม้ ธนาคารเมล็ดพันธุ์ โดยจัดทำอาคารเพื่อรวบรวมเมล็ดพันธุ์และกล้าไม้ และที่หลากหลาย เพื่อกระจายพันธุ์ไม้ให้ประชาชนได้นำไปปลูกที่หมู่บ้าน และหมู่บ้านอื่นควรสร้างภาคีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้สมุนไพร เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

3. ผลจากการจัดทำฐานข้อมูล ด้านความหลากหลายของพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรีพบว่า พืชสมุนไพร จำนวน 150 ชนิด ที่สำรวจพบได้นำมาจัดทำฐานข้อมูลพืชสมุนไพรโดยถ่ายภาพพืชสมุนไพร ศึกษาชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อสามัญ ชื่ออื่น ๆ ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ การขยายพันธุ์ สภาพแวดล้อมและการนำไปใช้ประโยชน์สอดคล้องกับงานวิจัยของสุนทร จินธรรม [9] ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาด้านความหลากหลายของพรรณไม้บ้านศิระขอไศก ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยจัดทำซีดีและเอกสารฐานข้อมูลพืชอาหารและพืชสมุนไพรซึ่งมีข้อมูลที่สอดคล้องกัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรีมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ชุมชนบ้านดงบังควรสนับสนุนการสร้างเครือข่ายคนรักป่าร่วมกันกับชุมชนข้างเคียงหรือชุมชนอื่น ๆ ที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกันเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมในแต่ละชุมชน
2. ชุมชนบ้านดงบังควรพัฒนาธนาคารต้นไม้ ธนาคารเมล็ดพันธุ์ โดยจัดทำอาคารเพื่อรวบรวมเมล็ดพันธุ์ และกล้าไม้ และที่หลากหลายเพื่อกระจายพันธุ์ไม้ให้ประชาชนได้นำไปปลูกที่หมู่บ้านและหมู่บ้านอื่น
3. ชุมชนบ้านดงบังควรสร้างภาคีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้สมุนไพร เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- [1] วิสุทธิ์ ใบไม้. (2553). บทสรุปความหลากหลายทางชีวภาพ. ค้นเมื่อ 12 กันยายน 2556 จาก http://www.sa.ac.th/biodiversity/contents/body_introduction.html.
- [2] กลุ่มงานศูนย์บริการร่วมศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2559). ทรัพยากรธรรมชาติ เรื่องป่าไม้. ค้นเมื่อ 12 มีนาคม 2559 จาก http://easyweb.mnre.go.th/ewt/cict_demo/ewt_news.php?nid=198&filename=index.
- [3] ยศ สันตสมบัติ และวิฑูรย์ ปัญญากุล. (2536). ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่: อักษรเจริญทัศน์.
- [4] ประกอบ อุบลขาว. (2552). สมุนไพรที่ใช้บำบัดโรค. สงขลา: โอไดพรินท์สงขลา.
- [5] ทิพพาพร คุณศรี. (2556). ประธานกลุ่มสมุนไพรบ้านดงบัง. สัมภาษณ์เมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2557.
- [6] สมัย คุณสุข. (2556). หมอพื้นบ้านในชุมชนบ้านดงบัง. สัมภาษณ์เมื่อ 18 มกราคม 2557.
- [7] นภาพุฒ นิละโคตร. (2553). ความหลากหลายชนิดและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในพื้นที่ลุ่มน้ำกุดทิง อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาบริหารการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- [8] วิเชียร สมงาม. (2558). การศึกษาภูมิปัญญาด้านพืชสมุนไพรที่อนุรักษ์ไว้ในสมาคมแพทย์แผนไทย ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- [9] สุนทร จินธรรม. (2554). การพัฒนาศูนย์สิ่งแวดล้อมศึกษาด้านความหลากหลายของพรรณไม้บ้านศิระขอไศก ตำบลกระแซง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.